

Opinnäytetyö (AMK)

Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

2015

Riitta Manninen

EI KAIKKI MUUMIT HUKASSA

– kuvakirjojen genrejaottelu ja uusi sijoittelu
Mäntsälän kunnankirjaston lastenosastolla

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

2015 | 38 sivua

Ohjaaja Olli Mäkinen

Riitta Manninen

EI KAIKKI MUUMIT HUKASSA – KUVAKIRJOJEN GENREJAOTTELU JA UUSI SIOITTELU MÄNTSÄLÄN KUNNANKIRJASTON LASTENOSASTOLLA

Mäntsälä on pääkaupunkiseudun muuttovoittoinen kehyskunta, jonka kirjasto on pieni ja jossa on niukalti henkilökuntaa. Tämä työ lähti tarpeesta parantaa lapsiperheiden ja varhaiskasvatuksen ammattihenkilöiden asiakaspalvelua. Haluttiin myös parantaa asiakkaiden mahdollisuutta löytää tarvitsemansa lasten kuvakirja-aineisto omatoimisesti, helposti ja ongelmitta.

Työn toteuttamisen lähtökohtana oli teemahaastatteluna toteutettu kysely, joka tehtiin viiden varhaiskasvattajan ja perhekasvattajan keskuudessa. Kyselyssä tiedusteltiin lastenosaston käyttäjien kokemuksia kuvakirjaosaston käytöstä ja tarvittavien aiheiden löytämisessä ilmenneistä esteistä.

Kyselyn tuloksien perusteella kirjastossa toteutettiin uudistus, jossa kaikki kuvakirjat tutkittiin niiden aihepiirin määrittämiseksi. Kirjoista noin viidesosa sijoitettiin uuteen, muusta lastenosaston sisustuksesta erottuvan värisen selailuhyllyyn. Uuden hyllyn kirjat merkittiin niiden genren (aihealueen) nimellä ja kuvasymbolilla. Sama merkintätapa toistettiin hyllyn opasteissa ja tietokannan merkintöjen nidetiedoissa. Genrejä syntyi kaksitoista, ja niiden on tarkoitus muuttua aina käyttäjien tarpeiden muuttuessa.

ASIASANAT:

lastenkirjallisuus, lastenkirjastot, kuvakirjat, tekstilajit, genret, sijoitus

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Library and Information Services

2014 | 38 pages

Instructor Olli Mäkinen

Riitta Manninen

NOT ALL MUMIN'S LOST – NEW GENRES AND PLACING OF PICTURE BOOKS IN MÄNTSÄLÄ MUNICIPAL LIBRARY

Mäntsälä is one of frame municipals of metropolitan area in Finland, with positive migration. Mäntsälä Municipal Library is small and there is small stuff. This work began from the need improve customer service for families with children, and early childhood educators. Hoped also, that clients would find what they need, so simple as possible.

Starting point of this work was inquiry, what was made with parents and early childhood educators (5). In interview they asked about experiences in library children's department, and if there is difficultly to find topics and themes they try to find in picture book area.

Based on interviews in Mäntsälä Municipal Library was made reform. All picture books was checked. About one-fifth of all picture books placed in new shelf. New shelf was different color and style than other shelves, so that customers can find it easily. All picture books of new shelves got a picture symbol, and same symbols are in stock in place of "cars" or "changes in family" or "going to nursery school". There are twelve genres, and they change later if necessary.

KEYWORDS:

children's literature, children's libraries, picture books, text types, genres, placing

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 GENRET MÄNTSÄLÄN KIRJASTOSSA	7
7 GENRETYSTÄ EDELTÄNEET HAASTATTELUT	18
7.1 Haastattelututkimus työmuotona	18
7.2 Haastateltavat	18
7.3 Haastattelut	19
8 KAIKKEA EI GENRETETTY	25
9 KUVAKIRJOJEN GENRET JA NIIDEN MUODOSTAMINEN	27
9.1 Kirjaryhmien muodostaminen	27
9.2 Miten merkittiin, mihin merkittiin ja miksi merkittiin	28
9.4 Kuvakirjan valinta genrekirjaksi	32
10 PROJEKTIA KUVAAVIA LUKUJA	33
11 TYÖN TULOSTEN ARVIOINTIA	34
LÄHTEET	37

LIITTEET

Liite 1. Vuoden 2013 lainaustilastot kertomakirjallisuuden ja kuvakirjojen luokissa Mäntsälän kirjaston lastenosastolla.

Liite 2. Haastatelluille esitetyt kuvaesimerkit Pasilan ja Sellon kirjastoista.

Liite 3. Haastatelluille esitetyt kysymykset.

SANASTO JA MERKIT

Genre = lajityyppi

[hakasulkeet] = henkilön nimi tai muu tunnistetieto on muutettu, tai haastattelu-tilanteessa aiemmin mainittu ilmaisu on sisällytetty keskustelun kuvaukseen

Kirjapyramidi = pyramidin muotoa muistuttava kuvakirjojen esittelyteline, jossa kirjat ovat kansi katsojaan päin telineen molemmilla pitkillä sivuilla

Kirkes = Keski-Uudenmaan kirjastokimppa, johon kuuluvat Järvenpään, Keravan, Tuusulan ja Mäntsälän kirjastot. Kirkes-aineistotietokannassa ovat kaikki kirjastokimppan aineistot selaamista, paikantamista ja varaamista varten.

Kuvakirjaseinä = Mäntsälän kunnankirjaston lastenosaston kuvakirjat sisältävä alue

MPKN = Mäntsälän pääkirjaston lasten ja nuorten osasto

P-kirja = pienikokoinen tai/ja pienimpien lasten kirja

1 JOHDANTO

Pienille lapsille ja heidän perheilleen tarkoitetut kuvakirjat ovat Mäntsälän kirjaston lastenosaston lainatuinta aineistoa. Kuvakirjat on tämän työn toteuttamiseen saakka sijoitettu hyllyihin pääosin kirjailijoiden sukunimen aakkosjärjestyksen mukaisesti.

Kiireisten vanhempien tullessa lastensa kanssa etsimään kiinnostavia kuvakirjoja yhteisiin lukuhetkiin, perhe olisi usein halunnut luettavaa vaivattomasti ja nopeasti. Löytäminen kirjoittajan sukunimen mukaan järjestetyistä hyllyistä koettiin kuitenkin toisinaan hankalaksi.

Myös varhaiskasvatuksen ammattihenkilökunta käyttää paljon lastenosaston palveluja. Päivähoidossa käsiteltävät teemat, kulttuuri- ja tapakasvatus sekä vuodenaikojen mukaan vaihtuvat aiheet tarvitsevat kuvakirjatarjontaa oheismateriaaliksi. Tekijäperusteisesti aakkostettujen hyllyjen tarjonnasta oli aikaa vievää löytää sopivaa materiaalia eri teemojen tueksi.

Käytettävissä olevien tilojen niukkuus oli kirjastossa koettu esteeksi esillepanon periaatteiden muuttamiselle. Neuvontatilanteet ja asiakkaiden kanssa käydyt keskustelut osoittivat kuitenkin vähitellen, että esillepanoa oli syytä uudistaa.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää lasten kuvakirjojen uutta esillepanoa asiakaslähtöisempään suuntaan. Projektin aluksi tehtyjen teemahaastattelujen perusteella päätettiin ottaa käyttöön osittainen kuvakirjojen aiheenmukainen järjestäminen eli genretys. Genretyksestä oli tarkoitus suunnitella ymmärrettävä ja helppokäyttöinen. Tarkoituksena oli myös helpottaa asiakkaiden omatoimista kirjojen valintaa niissä tilanteissa, kun asiakaspalvelupisteessä ei ollut riittävästi henkilökuntaa.

2 GENRET MÄNTSÄLÄN KIRJASTOSSA

Kertomakirjallisuuden taiteellisesti vähäarvoisina pidettyjä alaryhmiä varottiin aiemmin kirjastoissa tuomasta näkyvästi asiakkaiden saataville. Lukijoiden helppompaa pääsyä viihteellisten kirjojen pariin ei haluttu, koska erottuvan esillepanon pelättiin toimivan ohjailevasti laatukirjallisuuden kustannuksella. (Hypén 2006, 19-20.) Nykyisin ei katsota ainoastaan taidekirjallisuuden voivan kehittää ihmistä, vaan tutkimus on osoittanut viihdekirjallisuuden voimaannuttavia vaikutuksia lukijoihinsa (Hypén 2006, 24-25).

Kertomakirjallisuuden lajityyppien mukaista eli genretettyä hyllysijoittelua puoltavat monet tutkimukset. Asiakkailla on tarvetta selailta valmiiksi kootuista valikoimista haluamansa aihealueen teoksia. (Saarti 1996, 37.) Mäntsälän kunnan kirjastossa kertomakirjallisuuden kokoelmien esillepano muutettiin hyllyluokituksen avulla kysytyimmiltä osiltaan lajityypin mukaiseksi vasta vuonna 2010. Muutoksessa aihekokonaisuuksiksi muodostuivat kirjastoauton ja pääkirjaston aikuisten- ja lastenosastoilla jännitys, huumori, fantasia, scifi ja kauhu. Aikuisten hyllyissä oman paikkansa saivat näiden lisäksi sotakirjat, eräkirjat, romantiikka sekä chick lit. Lasten ja nuorten genreiksi muodostettiin mainittujen viiden aihealueen lisäksi hevostkirjat, urheiluaihe ja koirajutut. Aiheet merkittiin kunkin kirjan selkään helposti tunnistettavalla värimerkeillä. Kirjan selässä olevaan, hyllysijoituksen kertovaan signum-tarraan merkittiin genreä kuvaava kirjainlyhenne, joka näkyi myös asiakaskäyttöliittymää käytettäessä kirjan luokkanumeron yhteydessä. Aiheen mukaisesti genretetyt kirjat sijoitettiin kunkin genren väri- ja kirjainkoodien mukaisesti merkittyihin hyllyihin.

Kuvakirjojen kohdalla ainoastaan aivan pienimmille lapsille tarkoitetut katselukirjat ja eräät pienimpien suositut sarjat (esimerkiksi Kristiina Louhen Aivot ja Tompat tai Maikki Harjanteen Mintut ja Vantut) ovat olleet erillisessä matalarakenteisessa lokerohyllyssään. Ne on varustettu luokkanumeron perään liitettyllä P-kirjaintunnuksella, joka tarkoittaa pienten pieniä kirjoja. Lisäksi P-kirjahyllyn lähistöllä olevassa kirjapyramidissa on ollut jatkuvasti esillä valikoima kuvakirjo-

ja, joiden kansi on kutsuvasti ja kertovasti katsojaan päin. Muita kuvakirjojen nostoja omille sijoituspaikoille ei ollut käytössä.

3 KUVAKIRJOJEN LÖYTÄMISEN KEINOT

Lasten kirjastoaineiston ja lukijoiden kohtaamista on Mäntsälän kirjastossa helpotettu poimimalla asiakkaille valmiita kirjavalikoimia. Kouluille ja päiväkodeille on kirjastoauton mukana toimitettu toivottujen aihepiirien ja lukutaitotason mukaisia lukupaketteja. Lastenosastolla aineistoa on esitelty kirjanäyttelyjen ja hyllysijoituksen keinoin. Kirjoja asetellaan mahdollisimman paljon kansi katsojaan päin kallistettujen hyllytasojen sekä kirjapyramidin avulla.

Kirjaston tietokannan asiakaskäyttöliittymä tarjoaa asiakkaille mahdollisuuden myös omatoimiseen tiedonhakuun esimerkiksi aihetta kuvaavien asiasanoituksen ja luokitusjärjestelmän avulla. Tämä koskee myös kuvakirjoja, jotka vuoden 2002 alusta alkaen on aiheensa ja sisältönsä painotusten mukaisesti asiasanoitettu BTJ Kirjastopalvelun toimesta. (Vilkki-Eriksson 2013.) Kirjastossa luettelointia tarkistettaessa myös kuvakirjoihin lisätään tarpeen mukaan asiasanoja asiakkaiden ja kirjaston tietopalvelun avuksi. Hakutuloksen onnistuminen toivottulla tavalla edellyttää kirjastojärjestelmästä riippuen myös erilaisia muita haku-ehdotuksia. PallasPron Intro-asiakaskäyttöliittymä tuottaa hakuun täsmävimmän tuloksen, mikäli asiakas paneutuu haku-ehdotusten täyttämiseen huolellisesti ja myös tietää ja tuntee kirjastonsa tavan järjestää aineistonsa. Käytäntö on osoittanut kuitenkin perheissä kaivattavan aikaa säästäviä ja suurempia tapoja löytää kulloinkin etsittäväan aiheeseen liittyviä kirjoja.

Koska Mäntsälän kirjasto on pieni, sen yksi tietopalvelupiste kattaa kaiken kirjastoaineiston ja kaikki kirjaston osastot. Kaikki tietopalvelua tekevät henkilöt eivät voi tuntea laajaa tarjontaa kaikilta osin, vaikka esimerkiksi kuvakirjoja koskevassa neuvonnassa aineiston omakohtainen tuntemus olisi eduksi.

Tähän asiakkaita puuttellisesti palvelevaan tilanteeseen lähdettiin suunnittelemaan ja toteuttamaan palvelumuotoilun menetelmien pohjalta tapaa toteuttaa lastenosaston kuvakirja-alueelle uusi esillepano. Uutta sijoittelua ryhdyttiin suunnittelemaan keskustelemalla aluksi tarpeista ja käytännöistä kuvakirjoja

käyttävien asiakkaiden kanssa. Haastateltavina oli päivittäin kuvakirjojen parissa toimivat lastentarhanopettaja sekä kolme perheenäitiä ja yksi perheenisä.

4 MÄNTSÄLÄN KIRJASTO TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Pääkaupunkiseudun kehyskuntiin lukeutuva Mäntsälän kunta on 1970-luvulta lähtien kasvanut voimakkaasti.

Mäntsälän kunnankirjasto toimii pienissä tiloissa. Hyötypinta-ala tuhatta asukasta kohden on koko maan pienin 43,90 m², kun se keskimäärin Suomen yleisissä kirjastoissa on 92.55 m² (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2014). puutteellisuus on tässä nopeasti kasvaneessa pääkaupunkiseudun kehyskunnassa pitkään vallinnut asiantila. 1977 tehdyssä ratkaisussa kirjasto jaettiin kahteen eri rakennukseen (Mäntsälän kunta 1997, 500). Lasten- ja nuortenosastot sekä musiikkiosasto sijaitsivat tällöin eri osoitteessa kuin aikuisten osasto. Tämä tilanne muuttui vuonna 1993, jolloin kirjasto muutti monitoimitalolle (Mäntsälän kunta 1997, 500). Tässä edelleen käytössä olevassa ratkaisussa kirjasto siirtyi kokonaisuudessaan kunnan entisiin nuorisotiloihin.

Kirjastojen laatusuosituksessa suositetaan 100 neliön hyötypinta-alaa tuhatta asiakasta kohden. Suositus huomauttaa, että kirjasto on muutakin kuin kokoelmille varattu tila. Tiloja on voitava muunnella, jotta maksuttomassa julkisessa tilassa voidaan järjestää monenlaisia toimintoja. (Yleisten kirjastojen laatusuositus 2011.)

Kirjaston tilat remontoitiin osittain vuonna 2010. Uudistustyön tarkoituksena oli aineiston kutsuvampi esillepano ja asiakkaiden viihtyvyyden parantaminen. Kokoelmia tuoretettiin ja poistoja tehtiin remonttia edeltäneestä vuodesta alkaen runsaasti. Vuoden 2008 poistoprosentti oli 2,68%, kun se remonttia edeltäneenä vuonna 2009 oli 13,60% kokoelmasta (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2014).

Remontin yhteydessä myös lastenosaston hyllyjä ja hyllyjärjestystä uudistettiin. Käyttöön saatiin hyllyt, joihin oli mahdollista rakentaa tarpeen mukaan vino-tasoja kirjojen esittely- ja suosittelutarkoituksiin. Tilojen vaatavuus johti siihen, että valtaosa kuvakirjoistakin oli kuitenkin sijoitettava lapsille huonosti saavutettaviin, 140 cm korkeisiin hyllyihin. Lopputuloksena oli, että kuvakirjaseinän kut-

suvuudessa ja kokoelman esillepanon elävyydessä oli edelleen toivomisen varaa. Näin siitäkin huolimatta, että ylintä tasoa käytettiin lähinnä vain aikuisille asiakkaille soveltuvana lasten kuvakirjojen esittelytasona.

5 KUVAKIRJAT OSANA MÄNTSÄLÄN KIRJASTON LASTENOSASTON KOKOELMAA

Lasten on suoriuduttava kulttuuristen ja sosiaalisten muutosten nopeasti muuttuvassa maailmassa. Tanskalainen komiteamietintö ”Kymmenen käskyä lastenkirjastotyön tulevaisuudesta” näkee kirjastotyön välttämättömänä, jotta lapset selviytyvät muuttuvassa maailmassa.

Kirjastopalvelujen on tanskalaisen komiteamietinnön mukaan tulevaisuudessa annettava valmiuksia ja kokemuksia toimia eri medioiden hallinnan kentässä, mutta lukutaito on edellytys kaikkien mediataitojen hallintaan. (Enemark 2008.)

Kuvakirjat ovat portti lukutaidon ja lukemisen halun kehityksessä. Ne ovat myös lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen ja yhdessäolon väylä. Ne auttavat lasta ymmärtämään omaa kokemusperäistä käsitystään maailmasta sekä tuomaan mielikuvituksen keinoin erilaisia näkökulmia ja ajattelutapoja arjen, elämän ja maailman ilmiöihin. (Heikkilä-Halttunen 2010, 10.) Lasta saattavat myös askarruttaa elämän vakavat kysymykset yksinäisyydestä kuolemaan, ja kuvakirjojen avulla lapsi voi turvallisesti, tarkkailijan tavoin käsitellä vaikeita pohdintojaan. (Karasma & Suvilehto 2013, 19.) Lapset eivät todennäköisesti kuitenkaan löydä helposti laajasta tarjonnasta vastauksia itseään koskeviin aiheisiin. Tässä kirjastot voivat tarjota mahdollisuuden yhdistää fiktion mahdollisuudet ja lukijoiden tarpeet. (Larkin-Lieffers 2013, 24-37.)

Alakouluikäisten ja sitä pienempien lasten tarpeisiin suunnattujen kuvakirjojen (kirjastoluokka 85.22) nimekemäärä Mäntsälän kirjastossa oli työn tekemisen aikaan hiukan alle neljä tuhatta (Kirkes-kirjastot 2014). Koko lasten kertomakirjallisuuden lukumääriä ajatellen tämä määrä edustaa hieman alle kahtakym-

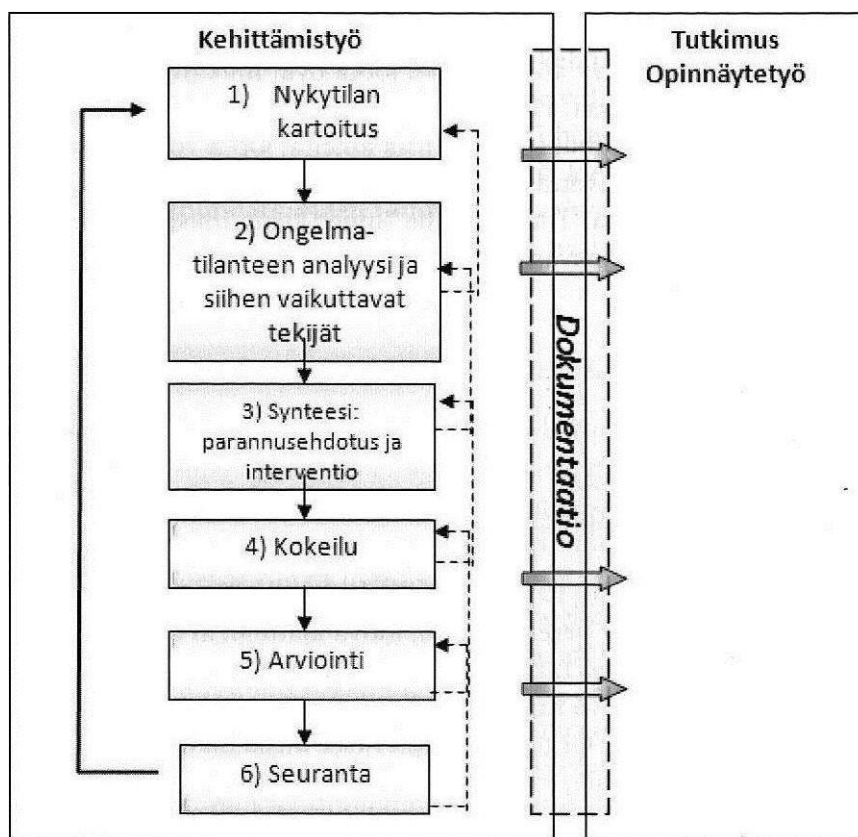
mentä prosenttia. Esimerkiksi satukirjojen (luokka 85.12) prosenttiosuus lastenkirjallisuudesta on 5,5.

Kuvakirjojen osuus lastenosaston kirja-aineistosta on vain hieman (4989) suurempi, kuin lukemaan jo oppineiden ja ahmimisikäisten aineiston peruskertomakirjallisuuden alalajeineen (84.2) osuus (4444 kpl)

Lainausluvuissa kuvakirjojen osuus on merkittävä : vuoden 2013 lastenosaston kirjainoista kuvakirjojen lainausmäärä oli 31540, kun se lasten kertomakirjallisuuden 84.2 kohdalla oli 18782 (liite 1).

6 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tämän kehittämistyön toteutuksen taustana oli laadullisen tutkimuksen menetelmien käyttäminen palvelumuotoilun välineiden avulla. Laadullinen tutkimus ei tähtää suureen, numeraaliseen tutkimusvolyymiin, vaan kokempohjaisen tiedon tavoittamiseen (Kananen 2012, 29). Palvelumuotoilun näkökulmasta on tarkoituksena toteuttaa käytännössä tuon tavoitetun kokemustiedon kautta saatu viesti.

Kuva 1. Kehittämistutkimuksen kehittämissyklin vaiheet (Kananen 2012).

Kuvakirjojen kohdalla kirjastossa oltiin tilanteessa, jossa asiakaskuntaa mahdollisimman hyvin palvelevaa esillepanoa ei oltu riittävästi pohdittu käyttäjän näkökulmasta. Asiakkaan ja kirjastoammattilaisen kohtaamisen uusia muotoja tällä alueella ei liioin oltu pohdittu. Tätä kohtaamattomuuden tilaa lähestyttiin palvelumuotoilun prosessiin tutustumalla.

Palvelumuotoilu on joukko välineitä, joiden avulla palvelusta voidaan muokata käyttäjälähtöisempää toimintaa. Palvelumuotoilun välineitä käyttäen kehitystyössä on mahdollista parantaa juuri oman toimintaympäristönsä asiakaspalvelua ja asiakkaiden tarpeiden toteuttamista. (Tuulaniemi 2011, 30)

Palvelumuotoilussa lähdetään liikkeelle asiakkaan tarpeiden ymmärtämisestä (Hämäläinen ym. 2011, 61). Palvelujen kehittäminen ei kumpua tuotteista ja materiaalisista elementeistä, vaan ytimessä on asiakas, ihminen (Tuulaniemi 2011, 66). Tällöin suunnitellaan asioita juuri heille, jotka palveluita tulevat käyttämään ja toteutetaan palvelut tavalla, joka noudattaa käyttäjien palveluun kohdistamia toiveita (Tuulaniemi 2011, 72).

Asiakkaan kokemus saamastaan palvelusta on palvelutilanteiden keskeinen tekijä. Pyrittäessä onnistuneisiin asiakaskokemuksiin on tiedostettava ne tasot, joista vuorovaikutteinen asiakaskokemus muodostuu. On tavoitettava se toiminnan tapa, joka saa asiakkaan palvelutilanteessa kokemaan tulleeensa ymmärretyksi.

Toiminnan tasolla palveluntarjoaja vastaa asiakkaan funktionaaliseen tarpeeseen, jolloin asiakkaalla on syy tarvita sitä, mitä hänelle tarjotaan. Tunnetasolla syntyvät ne vaikutelmat, joiden nojalla asiakas muodostaa mielikuvansa saadun palvelun miellyttävyydestä ja palvelukokemuksen tarkoituksenmukaisuudesta. Merkitystasolla palvelukokemus vastaa siihen kokonaiskuvaan, joka asiakkaalla kulttuurisessa perimässään on itselleen arvokkaasta ja hyvästä palvelukokemuksesta. (Tuulaniemi 2011, 74.)

Julkisten palvelujen asiakkailta kysytään palvelujen vastaavuudesta heidän tarpeisiinsa. Kirjastojen palvelut arvioidaan näissä käyttäjäkyselyissä yleensä hyväksi. Vuonna 2012 tehdyn käyttäjä- ja ei-käyttäjätutkimuksen mukaan aineiston sijoittelua Mäntsälän kunnankirjastossa piti selkeänä ja helposti löydettävissä olevana jopa 84,9 % kyselyyn vastanneista käyttäjistä. (Merivirta & Saastamoinen 2012, 33.) Kuitenkin sen sijaan, että kirjasto vain tarjoaisi asiakkailleen heille oletettavasti soveltuvia palveluita, vuorovaikutteisuus ja asiakkaiden kanssa

yhdessä toimiminen on tarpeellinen kirjaston ajanmukaisen kehittämisen menetelmä (Maunu, 2011).

7 GENRETYSTÄ EDELTÄNEET HAASTATTELUT

Kuvakirjoja paljon käyttävien asiakkaiden kokemus aineiston esillepanon käytökelpoisuudesta oli tarpeen saada selville. Haastattelun keinoin oli mahdollista myös kuvata niitä mahdollisuuksia, joita oli muissa kirjastoissa jo otettu käyttöön. Näin koottu haastattelu toimi pohjana tulevan uudistuksen suunnittelulle.

7.1 Haastattelututkimus työmuotona

Haastattelu on eräs laadullisen tutkimuksen aineistonkeruun menetelmistä. Eri haastattelumuotojen välillä tulee tehdä valinta sen mukaisesti, mikä toimintatapa tutkijan näkemyksen mukaan parhaiten soveltuu käsiteltävänä olevaan tutkimusaiheeseen. Teemahaastattelu on työmuoto, jota käytetään tyypillisesti selvittämään tutkittavan ongelman keskeisiä aiheita niin, että myös haastateltava saa prosessissa syventävää tietoa tutkittavasta aiheesta. Teemahaastattelu voidaan toteuttaa yksilö- tai ryhmämuotoisena. (Vilkkä 2005, 100-103.)

7.2 Haastateltavat

Pohdittaessa Mäntsälän kunnankirjaston kuvakirjakokoelman järjestämistä parhaan toimivuuden kannalta, tutkimusmenetelmäksi päätettiin valita yksilömuotoinen teemahaastattelu. Tehtävän tutkimuksen esittely, sen toteuttamisen kuvaus sekä tiedustelut halukkuudesta osallistua haastatteluun lähetettiin sähköpostitse viiden aktiivisesti asioivan päiväkodin henkilökunnalle sekä kymmenelle paljon lastensa kanssa kirjastossa vierailevalle perheasiakkaalle. Viesteissä kerrottiin tutkimuksen sisältö ja sen tarkoitus kuvakirjaseinän asiakaslähtöisen käytettävyyden kehittäjänä. Haastattelupyyntöön vastasi myöntävästi viisi henkilöä. Kaikki haastateltavaksi lupautuneet olivat aktiivisesti kirjastossa asioivia henkilöitä. Heistä yksi oli lastentarhanopettaja, muut neljä olivat perheasiakkaita.

7.3 Haastattelut

Haastattelut toteutettiin kirjaston lastenosastolla, kuvakirjaseinän lapsille mitoitettussa istuinryhmässä 15.5. – 17.7. 2014. Jokaiselta haastateltavalta kysyttiin hänen kokemuksistaan kirjaston kuvakirja-aineiston etsimisestä. Haastateltavia informoitiin esittämällä heille haastattelijan kuvaamaa havaintomateriaalia (kuvaliite 1), josta saattoi nähdä esimerkinomaisesti pääkaupunkiseudun isoissa kirjastoissa toteutettuja tapoja järjestää kuvakirjojen esillepano. Näissä kuvin esitetyissä vaihtoehtoissa esiintyi kuvakirjojen aihealueiden mukaisia järjestelykäytäntöjä sekä erilaisia sarjojen kokoamisia omiksi kokonaisuuksikseen vaihtelevin hyllyratkaisuin. Kuvissa kirjat oli sijoitettu esimerkiksi pyörien avulla siirrettäviin laatikoihin tai lokeroihin. Haastateltavilta tiedusteltiin heidän näkemyksiään kuvissa esiintyneiden ratkaisujen käyttökelpoisuudesta, sekä toiveitaan ja ehdotuksiaan koskien heille mielekkäintä mahdollista sijoittelua tässä kirjastossa. Kaikilta haastateltavilta kysyttiin myös heidän halukkuudestaan kommentoida kuvakirjaseinälle keskustelujen jälkeen tehtäviä muutoksia, ja jokainen heistä lupautui.

Haastatelluilta tuli kiitosta jo olemassa olevien kuvakirjaseinän ratkaisujen toimivuudesta. Erityisesti viistotut hyllytasot, joissa kirjojen etukannet ovat etsijään päin, sekä esittelyteline ”kirjapyramidi”, jossa kirjat on nostettu nähtäville valikoimaksi, saivat kiitosta.

”Minun mielestäni täällä on aika kivasti ajankohtaisia kirjoja aina nostettu esille. Joulun alla esimerkiksi esillä ovat aina joulukirjat. Se on hyvä, että vuoden kiertokulun mukaan kirjoja on esillä, niitä aiheita me aina päiväkodissa käsitellään.” (Lastentarhanopettaja)

Kuitenkin myös epätietoisuutta kirjojen löytämisessä esiintyi. Haastateltavan on ollut asiakkuutensa alussa vaikea hahmottaa kuvakirjojen järjestelytavat. Tietyn aiheen mukaisia kirjoja ei ole varhaiskasvatustyötä tekevän asiakkaan mukaan ollut helppo löytää.

Haastattelija: ”Kun käytät paljon lastenosastoa ja juuri kuvakirjoja, sattuu-ko usein niin, että täältä on vaikea löytää?”

”No välillä on tullut sellainen, varsinkin alkuun ennen kuin opin tämän systeemin että miten täällä nää on järjestetty.” (Perheenäiti, kaksi lasta.)

”Kyllä joskus on, jos jostain tietystä aiheesta haluaa löytää.” (Lastentarhanopettaja)

Pienten ensikirjoja ja pienikokoisia kuvakirjoja varten kirjastossa on jo haastateltava tehtäessä ollut oma hyllypaikkansa, jossa kirjat ja niiden sijoituspaikka on merkitty kirjainlyhenteellä P.

Haastattelija: ”Oletko kokenut hyödylliseksi tämän P-kirjahyllyn, jossa on pienikokoisia kirjoja ja kirjoja pienille?”

”Joo kyllä me tästä on paljon löydetty. Tosin tässä on hyvä mahdollisuus että saadaan nää pienet hävitettyä. Ne voi olla jossain sohvan välissä.” (Perheenisä, kaksi lasta.)

”Jos on sen ikäinen lapsi, niin voi ottaa aina tuosta, sillä tavalla se on. Kyllä mä ehkä näkisin et se on ihan hyvä.” (Perheenäiti, kolme lasta.)

”Kyllä, [tytön] kautta ajattelen et kun hän aina tulee tähän, täältä hän tietää, että täällä ovat nämä. Tämä on ollut hänelle houkutteleva ja kutsuva ja tätä hän aina käyttää samalla kun minä katson muuta. On hyvä, kun Mintut ja sellaset on täällä, itse olen tätä vähemmän käyttänyt kun tämä on [tytön] valtakuntaa meillä sitten ollut. Hän ei ole koskaan tässä pallo hukassa eikä sano, että äiti mä en löydä. Tästä löytyy hyvin ja sopivalta korkeudelta, tässä on minusta kyllä ollut ideaa.” (Perheenäiti, kaksi lasta.)

Kuvakirjojen järjestäminen aiheen mukaisesti sisältää erään haastateltavan mukaan myös ongelmia. Mikäli haluttuun sarjaan (Tatu ja Patu) kuuluva kirja sisältää kysyttyä aihepiiriä käsittelevän teoksen (Tatu ja Patu päiväkodissa) ja on

sijoitettu päiväkotiaiheen mukaisesti, ei ylipäättään Tatu ja Patu-kertomuksia etsivä asiakas voisi tietää kirjan sijoituspaikkaa.

Haastattelija: ”Entä, jos muutkin kuvakirjat olisivat näiden kuvien tavalla aiheen mukaisessa järjestyksessä?”

”Kyllä siitä voisi olla hyötyä, jos vaan huomaa, että tuollainen hylly on olemassa! Mut sitten toisaalta taas kun tässä on vaikka Tatu ja Patu päiväkodissa, jos tämä oliskin siellä aiheen mukaan laitettuna niin sitä ei osaisi etsiä sieltä jos ei tietäisi että tällaista kirjaa on edes olemassa. Että tää on vähän kakspiippunen juttu. Mut toki hyvä idea, itse olisin esimerkiksi aina halunnut sellaista ”käyttäytyminen”-aihetta. Että voisi lukea jotain sellaista, että miten opit olemaan ihminen ja miten käyttäydytään muitten kanssa, joku sellainen aihe voisi olla omansa.” (Perheenäiti, kolme lasta.)

Keskusteluissa kävi ilmi, että perheiden arkiset kysymykset, kuten käyttäytymisestä ja hyvistä tavoista keskustelu tai elämän käännekohtat ja kriisit tarvitsevat tuekseen juuri aiheeseen liittyviä kuvakirjoja.

”Joskus perheissä tulee tilanteita, joita vanhemmat haluavat käsitellä lasten kanssa. Kuolema tai muut erityiset tapaukset. Monessa tapauksessa aihejärjestys voisi auttaa kaikkia. Tulee tilanteita, että perheiden kanssa puhutaan vaikeasti käsiteltävistä asioista, ja on hyvä jos pystyy perheelle ohjaamaan että näissä kirjoissa käsitellään tätä aihetta. Pitää tietää mitä on olemassa, jos aikoo massasta löytää. Vuosia ollut työssä ja tuntee lastenkirjoja, joten osaa kyllä etsiäkin, mutta aina tulee tilanteita joissa muistaa että jotain tästä aiheesta oli, mutta mitä se oli?” (Lastentarhanopettaja)

Aiheen mukaisesti järjestetty kuvakirjavalikoima koettiin tarpeelliseksi, mutta sellaisen mahdollisuutta ei oltu ajateltu. Haastateltava näki myös tärkeänä sen, että arkaluontoisten asioiden kohdalla asiakas voisi halutessaan myös toimia itsenäisesti ja kertomatta asiastaan virkailijalle ääneen.

”En ole osannut sitä kaivata, mutta nyt kun se näkee tässä näin niin onhan se sellainen, että kyllä mä sitä arvostaisin. Niihin olis helppo tarttua. Jos ei olis vaikka tiennyt että näitä aiheita voi kirjojen kautta käsitellä niin siinä se olisi ulottuvilla. Mua ainakin heti kiehtoo, että mitä siellä olisi. Näistä näkisi

hyvin, mitä siellä on, ja olisi hyvä sitten muillekin suositella. Onhan ihmiset varmaan hyviä kirjastosta kysymään ja on kokemusta, että saa sitä apua. Mutta jollain voi olla kynnystä kysyä esimerkiksi jostain kriisistä niin silleen se olisi niin helppo.” (Perheenäiti, kaksi lasta.)

Kuvissa esitetyt, lattialla sijaitsevat ja kuvitetut kirjalaatikat saivat haastateltavalta innostuneen vastaanoton. Laatikot oli kuvitettu sisältönsä mukaisesti, esimerkiksi Mauri Kunnaksen kuvakirjojen laatikko oli kuvitettu tekijänsä hyvin tunnistettavin hahmoin.

”Ei se kysyminen kaikille yhtä mieluisaa ole. Joten jos olisi näitä aiheita, nehan olisivat käyttökelpoisia. Ja tuommoiset laatikkojutut, niitä en olekaan nähnyt. En ole niin paljon muualla kirjastoissa vierailut, tää on uudempi tapa ja nämä on tietysti ihanat lapsen kannalta. Tarkoitan että [kirjalaatikoissa] on kuvitusta joka auttaa löytämään oikeat kirjat, siis jos ei lukeakaan vielä osaa niin kuvat johdattelee sitten siihen. Ja kun kannet on näin hyvin näkyvissä. On hyvä että saa kuvitusta tähän mukaan. Ja että nämä ovat näin selattavissa, se on lapsen kannalta helppo ja tosi kutsuva. Ja nämä on selkeät löytää tästä samasta paikasta nää sarjat.” (Perheenäiti, kaksi lasta.)

Tiettyjen kirjailijoiden teoksista tai tunnettujen kertomusten pohjalta (Muumi, Nalle Puh) luoduista hahmoista kootut sarjat koettiin tarpeelliseksi ja käytännölliseksi löytää helposti samasta paikasta.

Haastattelija: ”Entä jos sijoitettaisiin kirjailijoittain ryhmiin? Kuten tässä kuvassa esimerkiksi Kunnas ja Lindgren? Olisiko tästä hyötyä?”

”On, me on käyty muissa kirjastoissa, ainakin Porissa ja Järvenpäässä, ja kun lapset oli pienempiä niin se helpotti hakemista tosi paljon.” (Perheenäiti, 2 lasta.)

”En oikein tiedä onko tosta muuten, mutta ne on aika selkeästi täälläkin esillä. Esimerkiksi Kunnakset löytyy tosi helposti. Mutta joku sellainen vaihtuva tärppi, en tiedä tarvitseeko sen olla just laatikko, mut se on kiva et on joku tällainen vaihtuva juttu.” (Perheenisä, kaksi lasta.)

Haastateltava perheenisä viittaa edellä kuvakirjojen esittelytelineeseen, johon mahtuu noin neljäkymmentä kuvakirjaa kansiesittelyyn. Perheet käyttävät runsaasti tätä kirjapyramidiksi kutsuttua telinettä, ja henkilökunta täydentää sitä jatkuvasti kiinnostaviksi ja houkutteleviksi ajatelluilla kuvakirjoilla. Haastatteluhetkellä ja sen jälkeenkin käytettyihin kuvakirjahyllyihin kuuluvat vinotasot, joihin kirjat asetellaan kansi katsojaan päin, ovat myös ahkerassa käytössä ja niidenkin tarjonnasta huolehditaan henkilökunnan toimesta tiheästi.

Haastattelija: ”Kun tulet kirjastoon ja haluat tehdä jonkun kivan satunnaisen löydön, mikä näistä vaihtoehdoista toimisi siinä tilanteessa parhaiten?”
”Ainakin tässä nykyisessä tilanteessa minulla toimii juuri tämä. Että jotain on nostettu hyllyn päälle ja tähän näin että tästä näkee suoraan kirjan kannen. Ja kun luotan täällä työntekijöihin että mitä täällä on laitettu näin niin ne on kyllä mietittyjä. Kyllä mä teen sen satunnaisen löydön sillä tavalla enkä niin, että ottaisin tuolta hyllystä ihan keskeltä. Sieltä on vaikeampi, ja aika vähän tulee otettua ihan sieltä keskeltä mitään. Ja sittenhän siinä on se, kun on lapsen kanssa täällä, ne on niin nopeita. Ja kun ne pääsevät helposti juoksemaan vaikka ulos tosta ovesta kun se aukee automaattisesti, niin ne tilanteet ovat usein todella nopeita. Joten aika nopeasti pitää vaan löytää jotain kirjoja, mennä lainaamaan ja taas ulos. Kun pienen kanssa on, ei ole oikein aikaa rauhassa etsiskellä. Ja sit on hyvä jos on noi pysyväisetkin laatikot semmoisista aiheista joita jatkuvasti joutuu lasten kanssa käsittelemään, just noi mitkä teillä on ollutkin noi vaihtuvat teemat. Mä olen tykännyt tosi paljon, ne on kivoja myös tässä lasten puolella. Niitä vois varmaan ylläpitää ja lisätäkin.” (Perheenäiti, kolme lasta.)

Käytännössä perheillä ei aina siis ole edes mahdollisuutta syventyä tarjontaan. Jos kirjastossa on paneuduttu aineiston esillepanoon ja helppoon saatavuuteen, se auttaa paitsi valitsemisessa, myös pienten lasten kanssa asioitaessa ja sopivien ja haluttujen aineistojen löytämisessä.

Haastattelija: ”Tuleeko mieleesi muuta, mikä auttaisi kuvakirjojen löytämisessä tai lastenosaston toiminnassa yleensä?”

”Jos tilat antais myöten, tännekin voisi laittaa noita laatikoita kuvakirjoille, laatikkoryhmiä ja niiden väliin tuoleja. Kirjojen kannet vielä enemmän näkyviin niin olisi helppo löytää ja olisivat kutsuvia.” (Perheenäiti, kaksi lasta.)

8 KAIKKEA EI GENRETETTY

Kuvakirjakokoelman kriittinen tarkasteleminen ja muutosten pohdinta oli lähtenyt alkuun jo ennen haastattelututkimuksen käynnistymistä. Kuitenkin haastattelut muodostivat rungon sille, millaiseksi uudenlainen kokoelman sijoittelu ja toteutus tulisi muodostumaan.

Kokoelman sijoittelun perusydin saisi olla ennallaan, joskin aiempaa väljemmin järjesteltynä. Kirjoittajan nimen mukaisesti järjestetyt kuvakirjat saisivat olla osittain samoin kuten ennen, aakkostettuina hyllyissä. Tämä koski kaikkia niitä kuvakirjoja, joiden aihe ei selkeästi koskenut genretettäviä aihepiirejä tai jotka eivät olleet kysytyjen sarjojen osia. Mutta sijoittelussa olisi oltava entistä enemmän väljyyttä, myös entistäkin runsaammin esiinnoja.

Eräs haastateltava oli maininnut, että jos tilat sallisivat, voisi tällekin lastenosastolle laittaa kuvakirjagenrejä varten laatikoita. Tämä toive käynnisti kokoelmaprojektin sivuprojektina merkittävän kalustouudistuksen. Suunnittelutiensä päähän tulleelta tuntuneeseen tilaan saattoikin luovasti ajatellen hankkia hyllyratkaisun, joka muistuttaisi päältä selattavaa kirjalaatikkomallia. Se edellytti vain tilaan sopivien lokerikkohyllyjen hankintaa ja kuvakirjaseinän hyllymoduulien uutta sijoittelua.

Kuvakirjaseinällä sijaitsi aiemmin alkuosa aakkostetuista kuvakirjoista (kuva 2). Ne olivat niin lähellä lattiaa, että valitseminen niiden joukosta ei ollut asiakkaista mieluisaa, vaan mieluummin tartuttiin hyllyn päällä olevan esittelytason kirjoihin. Etäämpänä samalla seinällä oli vanha ja huonokuntoinen P-kirjojen hylly, josta päätettiin luopua. P-kirjojen paikka säilyisi lapsille tutuna ja ennallaan, mutta hyllyksi siirrettäisiin kuvassa etualalla näkyvä keltainen kirjahylly. Pienet, jotka käyttivät P-hyllyä usein itsenäisesti, eivät kokisi lähellä lattiaa sijaitsevia hyllyjä hankalaksi.

Kuva 2. Kuvakirjaseinä ennen uudistusta.

Uudet lokerikkohyllyt tilattiin. Suunnitelmana oli, että hyllyjen yläosan selattaviin lokeroihin sijoitettaisiin kuvakirjojen genret ja alaosan perinteiseen kirjahyllyyn entiset P-kirjahyllyn suosikkisarjat sekä muutama muu kysytty sarja. Pidetty P-kirjahylly säilyisi, mutta saisi väljemmän esillepanon, kun osa sen kirjoista sijoituisi uuden genrelokerikon alaosan hyllyyn. Uuden hyllykokonaisuuden väriksi valittiin keltaisesta kuvakirjaseinästä poiketen punainen. Ajatuksena oli genrehyllyn tunnistettavuus ja helppo neuvottavuus, sekä lastenosaston vahvojen värien iloisuus.

9 KUVAKIRJOJEN GENRET JA NIIDEN MUODOSTAMINEN

Asiakkaiden useimmin tiedustelemaat kuvakirja-aiheet olivat ensimmäinen lähtökohta kuvakirjojen uuden hyllysijoittelun pohjaksi. Esimerkiksi jatkuvasti kysytyille pienten autokirjoille oli P-hyllyssä ollut jo vuosia oma hyllypaikkansa, ja se säilyisi edelleen, myttä siirrettynä uuteen genre-selaushyllyyn.

Autojen ja koneiden lisäksi saatettaisiin tarvita aineistoa usein kysytyistä aiheista kuten kummituksista, dinosauksista ja prinsessoista. Vauvan syntymän vaikutus perheessä tai vuodenaikojen vaihtuminen olivat myös esimerkkejä säännöllisesti etsittävistä aiheista. Lapset itse tai heidän lähipiirinsä tuntuvat tarvitsevan toisaalta kovin erilaisia, mutta myös usein toistuvia vastauksia kysymyksiinsä siitä, miten ymmärtää tai kertoa lapselle ymmärrettävästi elämässä eteen tulevista asioista. Aikuinen voi tarvita apua perheessä esiin tulevien vaikeiden tilanteiden käsittelemiseen lapsen kanssa, jos tuntuu, että omat sanat eivät riitäkään. Juuri näitä tilanteita helpottamaan kuvakirjat antavat kaivattuja avaimia ja eteenpäin johdattelevia polkuja. Polkujen päihin oli vain asetettava eteenpäin johdattava viitta.

9.1 Kirjaryhmien muodostaminen

Päivittäin kysytyt kuvakirjojen aiheet olivat helppo valinta genreksi. Lisäksi oli joukko vaikeammin yhden otsikon alle asettuvia asioita, kuten monet perheen kriisitilanteet. Esimerkiksi adoptiota kuvaavia kirjoja on niukasti, samoin perheenjäsenen kuolemaa, sateenkaariperheitä tai vanhempien eroa. Näille aiheille ei tuntunut tarkoituksenmukaiselta lisätä omaa erillistä genreä pienen kirjaston kokoelmassa. Ne kaikki yhdistettiin ”Perheessä, eräänä päivänä”-genreen. Aihealueita järjesteltiin työn kestäessä isommiksi aihekokonaisuuksiksi muistuen koko ajan, että jos jokin toteutus ei toimi, se vain muutetaan myöhemmin kokemusta paremmin vastaavaan suuntaan.

Kuvakirjojen sisällön tuntemus oli välttämätöntä genretyksen onnistumiseksi. Vain ne kirjat, joita genreluokittelija perustellusti haluaisi suositella aiheesta kysyvälle henkilölle, saivat paikan aihepiirilokerossa. Apuna käytettiin myös tietokannasta löytyvää asiasanoitusta, joka antoi viitteitä aihealueisiin soveltuvista kuvakirjoista.

Asiasanoitus, jossa kirjan sisältöä avataan aihepiiriä kuvaavalla sanalla, ei kuitenkaan toiminut pääasiallisena kirjan genren määrittäjänä. Asiasanoitus voi kunkin kirjan kohdalla olla pitkä luettelo aihealueista, mutta genretyksen päätyvän kirjan sisällön painotuksen tuli olla riittävän vahva. Aihealueeseen valikoituivatkin vain ne kirjat, jotka tämän työn tekijä joko muisti soveltuviksi tai luki uudelleen ennen päätöksen syntymistä.

9.2 Miten merkittiin, mihin merkittiin ja miksi merkittiin

Genretyksen ja uudenlaisen sijoittelun tuli toimia tiedonhakijoita ja lukijoita mahdollisimman hyvin palvelevalla tavalla. Tarkoituksena oli, että asiakas löytää kiinnostavan aihealueen kirjat helposti, ja henkilökunta etsiessään ja hyllyttäessään kirjoja paikoilleen tietää yksiselitteisesti ja selkeästi niiden sijoituspaikan. Tärkeää oli myös se, että tilapäinen henkilökunta (harjoittelijat, TET-jaksolaiset) voi tulkita suoraan symboleista, missä kunkin kirjan hyllypaikka sijaitsee.

Aiemmin tehdyn, muuta aineistoa koskeneen genrejaottelun merkitsemisessä käytettiin menetelmää, jossa hyllyjärjestystä osoittavan tunnisteiden eli signummerkinnän kirjan luokkakenttään merkittiin kirjaintunnus. Menetelmässä esimerkiksi J merkitsi jännityskirjallisuutta. Tämä menetelmä oli hyvä ja toimiva, sillä se näytti genretunnuksen myös asiakaskäyttöliittymässä. Kuvakirjojen sijoittelun merkintää samanlaisin, yksinkertaistetuin koodein pidettiin koodimerkistöä liikaa kirjavoittavana ja toisaalta vaikeaselkoisena, koska kuvakirjojen genrenimistä tehtiin tässä työssä yksilöllisiä, monisanaisia ja kertovia.

Vaihtoehtona oli, että aineistorekisteriin kirjoitetaan jokaisen niteen kohdalle huomautuskenttään genren nimi, jolloin virkailija näkee asiakastilanteessa heti, mistä genrekohdasta kirjaa tulee etsiä. Tässä vaihtoehdossa hankaluutena on se, ettei nidetieto näy asiakkaalle asiakaskäyttöohjelmassa, joten asiakas ei osaa kysymättä suunnistaa oikeaan paikkaan kirjaa etsiessään.

Jos asiakaskäyttäjä etsii ja varaa kuvakirjaa nimekkeen tai asiasanoituksen avulla, etsiikö hän kuitenkin kuvakirjan tarkkaa hyllysijaintia verkosta? Jos näin kävisi, olisiko genretyksen monenkirjavuuden sisäistäminen asiakkaalle mahdollista tai edes järkevää? Aineistorekisterimerkinnässä päädyttiin siihen, että käytännöllisintä on merkitä jokaisen genretettävän niteen nidehuomautukseen selväkielinen merkintä hyllysijoituksesta. Näin toimien ainakin tietyn kirjan etsintä kirjaston osastolla helpottuu. Tätä voidaan pitää mielekkäänä ratkaisuna, kun kysymykset haastattelujen perusteella useimmiten koskevat tiettyä aihepiiriä enemmän kuin yksittäisiä kirjoja.

Kaikkien käyttäjien olisi onnistuttava löytämään genretetyt kuvakirjat. Luotiin teksti- ja kuvamerkistö (kuva 3), joka suunniteltiin toistuvaksi sekä jokaisessa genretetyssä kuvakirjassa että myös hyllylokeron tunnisteena. Tällä tavoin jokainen suoriutuisi järjestyksen logiikan ymmärtämisestä ja onnistuisi löytämään etsimänsä tai sijoittamaan palautetut kirjat oikealle paikalleen.

<p>Autoja ja koneita</p> 	<p>Hirmuhui</p> 	<p>Kasvan, opin ja osaan</p> 	<p>Luukut ja muut</p>
<p>Perheessä, eräänä päivänä</p> 	<p>Pipinä</p> 	<p>Prinsessat, prinssit ja keijut</p> 	<p>Päiväkotiin, kouluun</p>
<p>Tunteet ja käyttäytyminen</p> 	<p>Vauva: me ja meidän taaperoinen</p> 	<p>Vuodenajat</p> 	<p>Ystävät yhdessä (melkein aina)</p>

Kuva 3. Genret ja niiden kuvamerkinntät.

Kuvamerkistön kuvat luotiin yhdistelemällä word art- kuvia ja internetin kuvavali-
likoimien julkaisuvapaita kuvia sekä liittämällä niihin genren sisältöä avaavat
tekstit. Genren kuvatunnuksista tehtiin kolmen kuvan ketjuja, jotka tulostettiin
arkkeina, leikattiin ja kiinnitettiin kirjamuovilla kuvakirjan yläosaan. Tällöin kir-
jasta näki helposti sen sijoituspaikan riippumatta siitä, mistä kulmasta kirjaa tar-
kasteli.

Sama kuvamerkki sijoitettiin genren hyllypaikkaan helpottamaan kirjan ja sen
sijoittelun toimivuutta. Kuvien avulla toivottiin myös omatoimista löytämistä suu-
resti arvostavien lasten löytävän etsimänsä kirjat itse entistä helpommin.

Toiseksi uudelleen järjestettäväksi kuvakirjaryhmäksi aiheperustaisen lajittelun
lisäksi valittiin kysytyt sarjat kuten hahmosarjat Ainot, Tompat, Mintut, Vantut ja
Santut tai muulla tavoin koostetut, yleisessä tietoisuudessa tunnetut sarjat kuten
Tammen kultaiset kirjat. Niiden merkintä tapahtui samalla periaatteella kuin ai-
hejaottelussa, mutta kirjaan tuleva merkintä tehtiin sarjan nimen mukaisena ja
hyllyyn laitettaviin merkintöihin liitettiin nimen lisäksi sarjan hahmojen kuvia aut-
tamaan lapsia kirjojen löytämisessä.

Jo aiemmin osa sarjoista oli ollut ryhmiteltynä omiin hyllykohtiinsa, nyt sarjoja
irrotettiin arkityössä havaitun kysynnän perusteella lisää. Uusiksi sarjoiksi nos-
tettiin Pekka Töpöhännät, Muumit, Tatut ja Patut ja Veerat. Tarkoituksena on,
että genrehyllyn sarjavalinnat elävät nopeasti kysynnän mukaan. Uusia sarjoja
irrotetaan kokoelmasta tarpeen mukaan ja kysyntätilanteen muuttuessa aiem-
mista empimättä luovutaan.

Suosikkikirjailijat päätettiin jättää hyväksi koetulla tavalla edelleen kirjailijan su-
kunimen mukaisesti aakkostettujen kirjojen hyllyyn. Ratkaisu oli tilankäytön oh-
jaama : jo olemassa olevat kuvakirjahyllyt palvelivat joka tapauksessa edelleen
hyvin, ja esimerkiksi runsasniteiset Mauri Kunnas ja Astrid Lindgren tulisivat
todennäköisesti edelleenkin hyvin löydyiksi totutuilta paikoiltaan

9.4 Kuvakirjan valinta genrekirjaksi

Jokaisen kuvakirjan kohdalla valinta genrekirjaksi tapahtui tämän työn tekijän lukukokemuksen, pitkän kokemuksen ja subjektiivisen näkemyksen perusteella. Kirjan tuli käsitellä aihepiiriä niin kiistattomasti, että neuvoja haluaisi ohjata aihealuetta tiedustelevan asiakkaan joka tapauksessa sen pariin. Ei siis riittänyt, että kirjan nimi tai kansi kuvasivat ajateltua lajityyppiä. Jokaisen valitun kirjan tuli luetun perusteella käsitellä kyseistä aihetta niin, että saattoi ajatella käyttäjän saavan siitä vastauksia tarpeeseensa.

Tyypillisesti genren valinnassa tuli eteen tilanne, jossa kirja voisi edustaa kahta tai useampaakin genreä. Olennainen kysymys oli tällöin se, mikä piirre kirjassa oli määräävä. Kertooko Butlerin ”Kanin keväthattu” ihanasta keväästä, vai niistä tunteista jotka syntyvät, kun on oikein kiintynyt johonkin josta ei haluaisi millään luopua? Mikä on se ominaisuus kuvakirjan kerrontatavassa, joka lastenkirjasto-työn tuntijalla toimisi neuvontatilanteessa määräävänä tekijänä?

Oli myös ratkaistava kuvakirjan oikea sijoitus silloin, jos se oli yhtä perustellusti sekä sarjan osa että genren osa? Aino ja Sami Havukaisen Tatu ja Patu päiväkodissa on hyvä esimerkki tällaisesta kirjasta. Tatu ja Patu on haluttu sarja, päiväkotiaihe on kysytty ja mukana genretyksessä. Laittaako kyseinen kirja siis sarjan joukkoon vaiko päiväkotiaiheen kirjaksi?

Kokemuksen mukaan asiakas kysyy useammin kysymyksen ”Onko Tatuja ja Patuja” kuin haluaa löytää kirjan päiväkodin arjesta. Eräs mahdollisuus olisi hankkia suosikkia monta kappaletta ja sijoittaa niteet kahteen paikkaan eli genreen ja sarjaan. Tämä vaihtoehto olisi kuitenkin kirjoja etsivän kannalta sekava, joten ongelma päätettiin ratkaista sijoittamalla sarjoihin kuuluvat, mutta aihealueiltaan genreen kuuluvat kirjat hyllyyn sillä perusteella, jolla asiakkaat useimmin asiaa kysyvät. Esimerkiksi Tatuja ja Patuja kysytään useammin, kuin päiväkotiaihetta. Niinpä ”Tatu ja Patu päiväkodissa” sijoitettiin Tatuja ja Patuja ryhmään. eikä päiväkotiaiheen mukaiseen genreen.

10 PROJEKTIA KUVAAVIA LUKUJA

Vuoden 2014 alussa Mäntsälän pääkirjaston lastenosastolla oli kuvakirjoja 4989 nidettä (Liite 1). Genretyön tuloksena näistä niteistä siirrettiin uusiin aihealueisiin noin viidesosa. Tarkkaa lukua ei ole saatavissa, sillä valitulla merkintätavalla tietokantaan tehdyt nidehuomautukset eivät ole tilastoitavissa PallasPro-kirjastojärjestelmän avulla.

Työn suunnittelu, teemahaastattelut sekä käytännöllisen toteutuksen vaiheet toteutettiin yhdeksän kuukauden aikana päivittäisen kirjastotyön ohella. Toteutuksen keston vaikuttivat vaihtuvat resurssitilanteet, lomat ja myös kalustetöiden oletettua pitempi kesto. Haastattelut toteutettiin keväällä ja alkukesällä vuonna 2014. Genret ja esiin nostettavat sarjat valittiin haastattelujen jälkeen. Kirjojen kuvasymbolien suunnittelu, kirjojen merkintä kuvasymbolein ja genrepaikan merkintä tietokannan nidehuomautuksiin tehtiin pääosin vuoden 2014 kesän ja syksyn aikana.

Kaikki työhön liittyvät haastattelut, suunnittelu, tilaukset ja genrepäätökset tehtiin tämän työn kirjoittajan toimesta. Työn käytännöllisessä toteutuksessa oli mukana yksi henkilö. Hän teki ehdotuksia genreihin valittavista nimekkeistä, kiinnitti kirjoihin kuvatunnukset kirjamuovilla ja merkitsi aineistorekisteriin nidehuomautukset genreistä. Kirjaston koko henkilökunta osallistui työhön ehdottamalla mielestään soveltuvia ehdokkaita kuvakirjojen uusiin aihealueisiin.

11 TYÖN TULOSTEN ARVIOINTIA

Kun uudet lokerikkohyllyt saapuivat, ne sijoitettiin suunniteltuun paikkaansa kuvakirjaseinän ikkunan eteen. Hyllypaikan etuna on alueen muista hyllyistä poiketen hiukan enemmän liikkumavaraa antava tila. Valmiiksi merkityt kuvakirjat poimittiin eroon aakkostettujen kuvakirjojen lomasta ja sijoitettiin ilman aakkostusta genrelokeroihin kuvaopasteen taakse. Haastateltujen kanssa sovittiin uusi tapaaminen, ja heidän kanssaan käytiin läpi tehdyt muutokset. Toteutus koettiin onnistuneeksi.

"Joo nyt kun mä näin, miten tämä tuli niin tähän on hyvä, varsinkin just lapsille, jotka näkee ja löytää tästä hyvin. Ja tästä hyllystä ei kirjat putoile" (Perheenisä, 2 lasta.)

"Tässä on ihan hyvin saatu tilakin käytetyksi, nämä ovat sitä ajatusta mitä ne laatikotkin olivat, selailtavia ja istuvat tähän paikkaan tosiaan. Ja on kyllä hyvä, että osa kirjoista on niin kuin ennenkin, nyt on eri tapoja mutta tästä on helppo nähdä kun nää uudet hyllyt on eri väriset ja sitten tässä on kuvat" (Perheenäiti, 2 lasta.)

"Kyllä tästä nyt on helppo nähdä, en sitten tiedä miten ahdas tästä tulee mutta tämä on kätevä ainakin nyt. Ja lapsetkin ylettyvät ja tässä on nämä Ainot ja Muumit ja muut kanssa selkeesti ja kuvat auttaa heti näkemään mitä tässä on" (Lastentarhanopettaja)

Myös kehitettävää löytyi. Hylly, jossa totuttuun tapaan osa kuvakirjoista sijaitsee tekijän sukunimen mukaisesti aakkosissa, voisi toimia kuvallisin keinoin entistä paremmin:

"Jos jaksat askarrella, niin näihin hyllyjen reunoihinhan voisi laittaa vaikka kuvia. Lapset ainakin huomaisi heti, ne on tarkkanäköisiä. Tossa on Viirut ja Pesoset ja tossa Richard Scarryn kirjoja, niihin jos laittaisi niistä hahmoista kuvia niin se vois olla hyvä" (Perheenäiti, 3 lasta)

11.1 Kokemukset projektista

Asiakkaiden palaute oli uudistuksen toteuduttua myönteistä. Perheissä oivallettiin uuden kuvakirjajärjestelyn tarkoitus ja käyttötapa hyvin. Lapset omaksuivat uuden kuvilla merkityn sijoittelun epäröimättä. Myös vanhemmat ja kasvattajat hakeutuivat luontevasti genrehyllyn luo. Sen sijoituspaikka oli onnistunut, koska se oli kutsuvalla alueella asiakaspalvelupisteen ja suuren ikkunan lähellä.

Henkilökunta koki uudistuksen myönteisenä. Sijoittelun uudistukset herättävät helposti epäilyksiä, koska niin hyllytys- kuin neuvontatehtäviä tekevät haluavat löytää etsittävän aineiston aina mahdollisimman helposti. Tämä muutos ei tuonut hankaluutta kokoelman hallintaan, vaan henkilökunta koki genrelokerikon työtä helpottavaksi. Usein tarvittujen aiheiden etsinnän tarve väheni, kun asiakkaat löysivät ne helposti lokerikkoja selailemalla (Kuva 4).

Suosittujen aihealueiden ja kysytyjen sarjojen tarve voi muuttua. Genrejä voi myöhemmin olla tarpeen poistaa, lisätä tai muuttaa yksityiskohtaisempaan suuntaan. Esimerkiksi genre ”Vauva” sisältää sekä lapsen syntymään että si-sarkateuteen liittyvät kuvakirjat. Ne yhdistettiin samaan genreen, koska pienen kirjaston valikoimissa ei haluttu päätyä kovin niukkojen kappalemäärien aihealueisiin. Jos nämä aiheet on myöhemmin syytä erottaa omiksi ryhmikseen, uusi genre on helppo perustaa.

Genrejen sijoitteluun on tarpeellista tehdä muutos. Pienimmät lapset eivät ylety riittävän hyvin selailemaan juuri heitä kiinnostavia ääniefekti- ja läppäkirjoja selailulokerikosta. Toinenkin lelu ja kirjan ominaisuuksia usein yhdistelevä genre, ”autot ja koneet” on pienille käyttäjille liian korkealla. Näille lajityypeille sopiva ratkaisu voisi olla kevyet, lattialle sijoitettavat muovilaatikot.

Kuvakirjaseinän uudistettu ilme on raikas ja eloisa (Kuva 5). Eloisuus merkitsee myös sitä, että genrehyllly sisältöineen ei ole koskaan lopullisessa muodossaan. Tila on valmis, mutta se on valmis myös muutoksiin. Genrealue tehtiin

sen kaiken ikäisille käyttäjille, valmiiksi uusiutumaan käyttäjiensä myötä. Vuorovaikutus sen ja koko osaston käyttäjien kanssa on tärkein muutoksen työkalu.

Kuva 4. Luukut ja muut-genre.

Kuva 5. Genrelokerikko kuvakirjaseinällä.

LÄHTEET

Enemark, A. 2008. Ten Commandments for the future children library. Scandinavian Library Quarterly 3.

Heikkilä-Halttunen, P. 2010. Minttu, Jason ja Peikonhäntä : lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista. Helsinki : BTJ.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki : Tammi.

Hypén, K. 2006. ”Tilata ja järjestää, luetteloida ja varastoida, auttaa lukijoita valitsemaan ja löytämään”; kirjastot ja kaunokirjallisuus. Teoksessa K. Hypén (toim.) Fiktiota! : Levottomat genret ja kirjaston arki. Helsinki : BTJ.

Hämäläinen, K., Vilka, H & Miettinen, S. Asiakasymmärryksen ja käyttäjätiedon hankkiminen. Teoksessa S. Miettinen (toim.) Palvelumuotoilu – uusi menetelmä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. Helsinki : Teknologiateknonova.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä . Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä : Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karasma, K., & Suvilehto, P. 2013. Ihmejuttuja ja tavattomia tarinoita : lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailma. Helsinki : BTJ.

Kirkes-kirjastojen www-sivut. Viitattu 11.9.2014. <http://www.kirkes.fi/>

Larkin-Lieffers, P. 2013. Informational Books, Beginning readers, and the Importance of Display : The role of the Public Library. The Canadian Journal of Information and Library Science 1, 24-37.

Maunu, U. 2011. Asiakkaan kirjasto. Teoksessa P. Almgren ja P. Jokitalo (toim.) Kirjasto 2012 : asiakkaan asialla. Helsinki : BTJ.

Merivirta, S & Saastamoinen, H. 2012. Asiakastytyväisyyskysely ja ei-käyttäjäkysely Mäntsälän kunnankirjastolle. Kerava : Laurea.

Mäntsälän historia III. 1997. Mäntsälä : Mäntsälän kunta.

Saarti, J. 1996. Romaanit hukassa? Helsinki : BTJ.

Suomen yleisten kirjastojen tilastot. Viitattu 12.9.2014. <http://tilastot.kirjastot.fi/>

Tuomi, P. 2011. Kirjojen keskellä : kirjastonhoitaja kaunokirjallisuuden asiantuntijana. Helsinki : BTJ.

Tuulaniemi, J. 2011. Palvelumuotoilu. Helsinki : Talentum.

Ullström, M. 2012. Keskusteluja kirjastossa : keskustelu kirjastotyön välineenä. Helsinki : BTJ.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki : Tammi.

Vilki-Eriksson, K. 2013. Kaunokirjallisuuden eri lajien sisällönkuvailu. Viitattu 12.9.2014 http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/neuvosto/verkostot/sisallonnkuvailuverkostot/koulutukset/2013/Files/liitetiedosto2/Kaunokirjallisuuden_eri_lajien_sisallonnkuvailu.pdf

Yleisten kirjastojen laatusuositus. 2011. Viitattu 12.9.2014
http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Yleisten_kirjastojen_laatusuositus.html

LIITE 1 : Vuoden 2013 lainaustilastot kertomakirjallisuuden (84.2) ja kuvakirjojen (85.22) luokissa Mäntsälän kirjaston lastenosastolla MPKN 7.10.2014 Axiell / Jarmo Suokas

lainat luokassa 84.2

	Lainattu	Uusittu
201301	2476	677
201302	2213	647
201303	2171	685
201304	2057	522
201305	1795	516
201306	1701	306
201307	1929	374
201308	2159	521
201309	2301	575
201310	2297	662
201311	1871	627
201312	1516	555
Kuukausi	24486	6667

kirjalainat luokassa 84.2

	Lainattu	Uusittu
201301	1932	504
201302	1709	476
201303	1618	495
201304	1524	367
201305	1370	372
201306	1289	193
201307	1446	241
201308	1653	375
201309	1821	432
201310	1786	509
201311	1433	474
201312	1201	460
Kuukausi	18782	4898

lainat luokassa 85.22

	Lainattu	Uusittu
201301	3034	703
201302	2703	615
201303	2911	789
201304	2748	698
201305	2290	705
201306	1717	431
201307	1989	382
201308	2740	680
201309	3114	669
201310	3205	894
201311	3105	997
201312	1996	807
Kuukausi	31552	8370

kirjalainat luokassa 85.22

	Lainattu	Uusittu
201301	3033	703
201302	2703	615
201303	2911	789
201304	2748	698
201305	2288	705
201306	1717	431
201307	1987	381
201308	2739	679
201309	3112	669
201310	3203	893
201311	3104	997
201312	1995	807
Kuukausi	31540	8367

Osaston MPKN aineisto 31.12.2014 luokassa 84.2. 'Lainattu' luvun lainat voivat olla lainattu missä tahansa Kirkesin toimipisteessä

	Niteitä	Hankittu	Poistettu	Lainattu
Blu-ray-levy	4	4	0	0
DVD-levy	368	97	26	5462
Kirja	4444	404	251	20771
Kuunnelma	2	0	0	6
Verkkoaineisto	5	5	0	0
Video(VHS)	8	0	17	17
Äänikirja	112	30	5	875
Aineistolaji	4943	540	299	27131

Osaston MPKN aineisto 31.12.2014 luokassa 85.22. 'Lainattu' luvun lainat voivat olla lainattu missä tahansa Kirkesin toimipisteessä

	Niteitä	Hankittu	Poistettu	Lainattu
Kirja	4989	552	446	32575
Moniviestin	6	1	0	14
Verkkoaineisto	14	14	0	0
Aineistolaji	5009	567	446	32589

Liite 3 Haastattelukysymykset

Tapahtuuko, että etsit joskus kuvakirjoista jotain tuloksetta? Onko kirjoja sinusta vaikea löytää?

Mitä teet, ellet löydä etsimääsi?

Onko tilanteita, jolloin toivot apua kirjaston henkilökunnalta?

Koetko saaneesi apua kysyessäsi?

Onko kauan käytössä ollut, pienten kirjojen P-kirjahylly sinusta käyttökelpoinen?

Olisiko hyödyllistä, jos kirjat olisi järjestetty aiheen mukaan, kuten oheisissa kuvissa on esitetty?

Entä olisiko siitä hyötyä, että ainakin joidenkin tekijöiden kirjat olisivat omana ryhmänään?

Kuvaesimerkeissä jotkut sarjat on nostettu erikseen, miltä tämä vaikuttaa? Omiksi ryhmikseen on tässä nostettu Puppe-kirjoja, Perttują, Maisa-kirjoja. Voisiko tämä toimia?

Tässä on kuva edelleen Pasilasta, aakkosten mukaan järjestetty. Voisiko kirjoista osa olla aakkostettuna, voisiko tästä olla hyötyä vaikkapa jos etsit jotain sattumanvaraisesti?

Mitä muuta ehkä tulee mieleesi siitä, miten lastenosasto palvelisi parhaiten?